

ОПИС СЕМАНТИКИ СИСТЕМНО-МОВНИХ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ НОМІНАТИВНОГО ПОЛЯ КОНЦЕПТУ «LA LANGUE FRANÇAISE»

Стаття присвячена дослідженню семантики мовних засобів, що формують сутність і зміст концепту «la langue française». Методом дослідження вибрана побудова номінативного поля, бо вона дозволяє більш ретельне і багатоаспектне вивчення ставлення франкомовного суспільства до такого феномену, яким є французька мова. У якості матеріалу дослідження відібрані системномовні засоби – прості номінації, словосполучення, стилістичні синоніми тощо, а також вислови, що містять іменування об'єкту наукового пошуку – французької мови. Вибір даного концепту для наукового дослідження його номінативного поля обумовлений функціями мови як засобу ідентифікації особистості і нації.

Ключові слова: мова, концепт, номінативне поле концепту, системномовні засоби, когнітивна інтерпретація, когнітивна (диференційна) ознака.

Stulina E. Description of semantics of system facilities in forming of the nomination field of concept "la langue française".

One of the possible methods of analysis of concept is examined in the article, maintenance of that is presented in the type of set of signs. As an example the concept of "la langue française" is taken. Within the framework of this article a concept is determined as difficult mental formation that shows as the structured knowledge about the object French language. The exposure of cognitive signs became possible due to application of the method of cognitive interpretation, that consists in semantic generalization of values of language units: words, word-combinations, expressions at the level of language, that serve as facilities of concept actualisation. Cognitive interpretation was aimed at formulation of those cognitive (mental) signs of concept, that appear different, but are similar after semantics language means. Cognitive differential attribute (or simply a sign) is a separate sign of the object realized by a human and represented in a structure of the concept like a separated element. The search of cognitive signs of the concept helped to define its content essence as a result of fixing by the language of process of categorisation and conceptualisation of the reality, that is near or related to French. The list of cognitive signs of the concept of "la langue française" presents as an objective, collective unit of culture, that is expressed firstly, in the presence of certain linguistic descriptions of French as scientifically-research to the object, secondly, in the reiteration of certain situations: education of respect to the language from the moment of her forming as national, use of language depending on the circumstances of communication, distribution of French outside France, situation of study of language, verification of level of knowledge; thirdly, in the certain manner of expression of idea during the process of communication in French language, and finally, in territorial-social operating of language conditions, and also, that is not unimportant, in the process of association of entire French-speaking countries, in the permanent increase of amount those, who uses french for communication. The analysis conducted in-process helped to define essence and differential component elements of concept "la langue française", cognitive signs come forward as that. Systemic linguistic facilities that contain these signs in the value form the nominative field of concept.

Key words: language, concept, nominative field of concept, system facilities, cognitive interpretation, cognitive (differential) sign.

Сьогодні в лінгвістиці розглядається широке коло концептів. Однак дослідження концепту «la langue française» є цікавим в силу його співвідношення як з соціально-історичними, так і індивідуально-психічними особливостями, що получило відбиток у самій мові. Саме те, що дослідження даного концепта дозволяє звернутися до національно-культурного аспекту картини світу французів, з урахуванням індивідуальних асоціативно-психічних параметрів складає **актуальність** дослідження.

Вивчення будь-якого концепту як одиниці ментально-мовної картини світу представляє цінність для виявлення особливостей культури і світогляду конкретної лінгвокультурної спільноти. Більш того, існують концепти, що являють особливу значущість в когнітивному просторі і в культурі мовного співтовариства. Таким є, на нашу думку, концепт «la langue française», зміст якого виступає головним **об'єктом** дослідження даної статті, через застосування **методу** когнітивної інтерпретації компонентів номінативного поля зазначеного концепта. За нашим переконанням, цей метод, вивчаючи лексико-семантичні, лексико-фразеологічні групи, синонімічні ряди, дозволить вичерпно проаналізувати зміст концепту як важливої когнітивної сутності у лінгвокультурологічному французькому просторі. Перелічені мовні засоби становлять **предмет** дослідження даної статті.

Метою дослідження є комплексний аналіз змісту і структури концепту, що передбачає пошук когнітивних ознак, які виділяються через когнітивну інтерпретацію

значення мовних одиниць, що репрезентують цей концепт і являють собою номінативне поле концепта на рівні мови.

Поставленій меті відповідають такі **завдання**: виявити сукупності французьких системномовних засобів, що об'єктивують концепт «la langue française», визначити когнітивні ознаки, виходячи з аналізу семантики цих засобів, способом когнітивної інтерпретації, побудувати номінативне поле концепту «la langue française» на базі системномовних засобів.

Когнітивна інтерпретація являє собою виявлення когнітивних ознак, які формують досліджуваний концепт як ментальну одиницю. Когнітивна інтерпретація здійснюється як *узагальнення семантичних ознак*, виявлених впродовж аналізу семантики мовних одиниць, які формують номінативне поле концепту, а також як *формулювання* тих когнітивних (ментальних) ознак концепту, які репрезентуються різними, але подібними за семантикою, мовними засобами. *Когнітивна диференційна ознака* (або просто когнітивна ознака) - це окрема ознака об'єкта, усвідомленого людиною і відображена в структурі відповідного концепту як окремий елемент його змісту. Для досягнення мети дослідження були виділені і проаналізовані різні номінації досліджуваного концепту «la langue française».

Когнітивну інтерпретацію змісту концепта ми почнемо з Маніфесту, написаного в 1549 році французьким поетом Жаошеном Дю Белле, який мав назву «Défense et illustration de la langue française». В цьому трактаті автор визначає природу всіх мов, в тому числі й французької. Також поет підкреслює думку, що мова не повинна бути зневажена тими, для кого вона рідна і природня: «... *que notre langue ne doit pourtant être déprisée, même de ceux auxquels elle est propre et naturelle, et qui en rien ne sont moindres que les Grecs et Romains*». Автор також акцентує увагу, що вже у XVI столітті французька мова не була настільки бідною, щоб не змогти точно передати те, що вона запозичила у інших мовах: «... *notre langue française n'est si pauvre qu'elle ne puisse rendre fidèlement ce qu'elle emprunte aux autres*». Французька мова має свою історію становлення. Під час цього періоду вже формується ставлення інтелектуальної еліти до неї. Від рідної мови не треба відсторонятися (*ne doit pourtant être déprisée*), чим мова може бути зневажена. Рідна мова є не менш значимою ніж древньогрецька і латинська, тому що може надати іншим мовам багато чого, від яких також запозичує (*n'est si pauvre qu'elle ne puisse rendre fidèlement ce qu'elle emprunte*) [Le dictionnaire].

Для дослідження змісту концепта важливим є не самі системно мовні заходи, що відображають його зміст, важливі є висновки, що можна зробити, виходячи з лінгвістичного аналізу значень мовних одиниць. І. А. Стернін називає цю процедуру *когнітивною інтерпретацією*, яка передбачає смислове узагальнення результатів опису значень мовних одиниць для формування когнітивних ознак, що представлені тими чи іншими значеннями чи семантичними компонентами цих мовних одиниць [Стернін 2004, с. 65].

З метою підсумкового моделювання змісту концепту слід як суми його когнітивних ознак необхідно пояснити етапи когнітивної інтерпретації.

По-перше, ми визначаємо ті слова, які здатні передавати судження про сам концепт. У процитованому тексті Ж. Дю Белле це *n'est si pauvre, ne pas être déprisée*. Ці вислови входять до номінативного поля концепта «la langue française», їх значення в контексті може бути визначене завдяки підбору антонімів, тому що їх вжито у негативній формі. Отже, *ne pas être déprisée* дорівнює *être apprécié à sa juste valeur*, в той час словосполучення *n'est si pauvre rendre,,ce qu'elle emprunte* означає *assez riche de sens et de moyen*.

По-друге, на етапі когнітивної інтерпретації формулюються когнітивні ознаки концепта, які ми виявляємо під час семного аналізу значення слів, що номінують концепт. Отже, *assez riche* містить такі семи: *fécond en idées et en images*. В свою чергу *être apprécié – avoir suffisamment de clairvoyance pour reconnaître la valeur*. Таким чином, когнітивними ознаками концепта «la langue française» є *apprécié, fécond en idées et en images*.

Отже, автор вислову показує повагу до рідної мови і її не менше багатство, порівняно з відомими класичними мовами, що є першою думкою представників французької культури і науки в період становлення і збагачення французької мови. Французька мова – це така, яка має певну природу чи джерела походження, як і інші мови; вона є рідною й природною; їй притаманне певне багатство у сенсі можливості виразу думки – це є одні з найперших складових змісту концепту «*la langue française*».

Наступний етап аналізу щодо змісту концепта «*la langue française*» буде присвячено когнітивній інтерпретації слова *la langue*.

Перелік значень полісемантичного слова *la langue* у французькому словнику розкриває функціональне призначення мови: *système de signes vocaux, graphiques; système abstrait sous-jacent à tout acte de parole; ensemble des règles; manière de parler, de s'exprimer; système d'expression défini en fonction du groupe social, professionnel; le type de discours par l'époque*. Як видно з переліченого, головними семантичними складовими виступають наступні змістовні елементи: система знаків (графічних, звукових), систем правил, система знань глибино присутня під час кожного акту мовлення, система виразів в залежності від соціально-професійних приналежності, тип мовлення залежно від історичного періоду. Зважаючи на перелік значень, можна стверджувати, що мова, яка є присутньою в кожному акті мовлення (*sous-jacent à tout acte de parole*), концептуалізується користувачами відносно конкретної ситуації спілкування (*en fonction du groupe social, professionnel*).

Мову неможливо відокремити від процесу її засвоєння, тож, наступною семантичною складовою номінативного поля виступає група системномовних засобів, що відображає результати концептуалізації такої змістовної складової концепту «*la langue française*», як вивчення мови. До складу цієї групи входять номінації: *le cours de français, le professeur de langue française, l'examen de français*, а також номінації, що вказують на функціональне використання мови *FLE (français langue étrangère), FLS (français langue seconde), FLS (français langue des spécialité), le français des affaires, les diplomes DALF (diplôme approfondi en langue française), DELF (diplôme d'études de langue française), DFL (défence de la langue française)*. Виходячи з дефініцій слів *cours (enseignement suivi sur une matière)* і *examen (action de constater le degré d'instruction ou les aptitudes d'une personne)* та назв перелічених дипломів, ознаками концепту виступають наступні: вивчення мови в навчальному закладі, перевірка знань, вивчення професійної мови, вивчення мови як іноземної.

Не менш змістовним для формування номінативного поля концепта «*la langue française*» є прямі номінації загальноживаної мови *la langue française, le français, la langue maternelle, l'idiome, le vocabulaire, la francophonie* та одиниці дериваційної парадигми: *francophoniser, francophonie, francophonisation, francophilie, la francité, franciser*.

Когнітивна інтерпретація словникових дефініцій перелічених системномовних лексичних засобів наводить на думку про певну диференціацію використання французької мови як засобу існування. По перше, аналіз семантики прямої номінації досліджуваного концепту, а саме, *la langue française (Langue romane parlée principalement en France, au Canada, en Belgique, en Suisse et en Afrique.)*, і її синонімів – *idiome, jargon, vocabulaire*, а також дериватів *francophone, francophoniser, francophonisation, francophonie*, шляхом вивчення словарних дефініцій, дозволив виявити семантичні складові.

Синоніми характеризуються найбільшою узагальненістю в своїй семантиці в прямому значенні, що підтверджують дані тлумачного словнику: *langage – capacité d'exprimer la pensée et de communiquer au moyen d'un système de signes vocaux et éventuellement graphiques*, – здатність виражати свої думки та спілкуватися за допомогою голосових та іноді графічних знаків; *idiome – tout instrument de communication linguistique utilisé par telle ou telle communauté*, – всі лінгвістичні засоби комунікації використані тим чи іншим колективом; *jargon – vocabulaire propre à une profession, à une discipline ou à une activité quelconques*,

généralement inconnu du profane – спеціальна мова певних професій, дисципліни чи якоїсь діяльності, зазвичай незрозуміла для не обізнаного.

Отже, дані визначення свідчать про те, що слово-репрезентант концепту *la langue française* та його синоніми містять один і той же головний семантичний компонент – засіб спілкування, що підтверджується наявністю сова *communiquer*. По-друге, використання мови як засобу спілкування має як загальноживаний характер (*langage*), так і обмежується певними рамками (*jargon, idiom: utilisé par telle ou telle communauté, vocabulaire généralement inconnu du profane*). Перелічені семантичні компоненти виступають когнітивними ознаками концепту.

Одиниці дериваційної парадигми однокореневих слів – *francophone, francophoniser, francophonie, francophonisation, francophilie, la francité, franciser, le franciste*, що продовжують формування номінативного поля концепту, додають зміст, що, взагалі, уможлиблює існування французької лінгвістичної традиції за межами континентальної Франції. Це наступні семантичні складові змісту: франкомовні мовці, об'єднання всіх країн, де говорять на французькій мові, постійне зростання кількості тих, хто вживає французьку мову для спілкування, наявність дослідників французької мови за межами континентальної Франції, поважне ставлення до французької мови через надбання навичок і поведінку притаманних французам. Порівняємо: *francophone m.*, (Qui parle le français.), *francophoniser v.*, (au Québec, augmenter le nombre des francophones dans un organisme public ou privé.) *francophonie f.*, (ensemble des pays qui ont en commun l'usage, total ou partiel, de la langue française.) *francophonisation f.*, (action de francophoniser), *francophilie f.*, (disposition favorable à l'égard de la France et des Français.), *francité f.*, (ensemble des caractères propres à la culture française, la communauté de langue française *composée de tous ceux qui connaissent le français, qui admirent la culture française, qui aspirent à s'y intégrer.*) *franciser v.*, (donner à quelqu'un, à quelque chose, à un pays le caractère français, modifier un mot d'une langue étrangère dans sa graphie ou dans sa prononciation, de manière qu'il ait les apparences d'un mot français), *francisation f.*, (*linguist.*) action de franciser un mot, ou résultat de cette action) *franciste m.*, (spécialiste de la langue, de la littérature et de la civilisation françaises.), *francisant, en., adj.*, (qui adopte des façons de faire françaises) [Le dictionnaire].

Цікавим щодо складових номінативного поля концепту і його когнітивних ознак є суфіксальні деривати з – *ité, -iser, -iste, -isant*, які вказують на явище, дію, прихильника, активного діяча щодо використання, залучення, розповсюдження, підтримки та вивчення французької мови поза межами континентальної Франції.

Природна людська мова як засіб спілкування, а також французька мова як засіб спілкування у певній комунікативній ситуації, має функціональні форми свого існування. Мовні одиниці, що називають функціональні форми існування французької мови продовжують номінативне поле концепту «la langue française» і додають до нього певну змістовну складову. Ми відібрали ті слова із словника синонімів, які набули значення чи у результаті розвитку полісемії – *style n., m., parler n., m., verbe n., m.*, чи у результаті непрямих іменувань, що позначають соціальну диференціацію – *langue verte n. f., verlan n., m.*, або позначають територіальну диференціацію французької мови: *dialecte, patois*.

Аналіз значення цих слів вказує на дві головні когнітивні ознаки, що можуть бути визначені у їх дефініціях. По-перше, манера висловлення думки у процесі використання французької мови (*style – façon particulière dont chacun exprime sa pensée, ses émotions, ses sentiments; verbe – soutenu, littéraire; parole, – expression de la pensée par les mots; patois – péj., langage pauvre et rustique, mauvais style*); по-друге, територіально-соціальні умови функціонування мови (*parler – forme de langage fonctionnel usitée dans une activité de type administratif; forme de langage particulière à une catégorie sociale, une profession, une région; dialecte – parlé régional d'une langue; patois – dialecte parlé dans une contrée réduite*) [Le dictionnaire].

Отже, спираючись на дані лексикографічних джерел, ми можемо додати до переліку когнітивних ознак концепта «la langue française» наступні: засіб спілкування в залежності від певних умов (ситуації спілкування), манера висловлення думки у процесі використання французької мови, територіально-соціальні умови функціонування мови.

Завдяки когнітивним ознакам можемо констатувати, що концепт «la langue française» представляє собою об'єктивну, колективну одиницю культури, що виражається у наявності певних лінгвістичних характеристик французької мови як науково-дослідницької галузі, у повторюванні певних ситуацій (виховання поваги до мови з моменту її формування як національної, використання мови в залежності від обставин спілкування, розповсюдження французької мови за межами Франції, ситуація вивчення мови, перевірки рівня знань), у манері висловлення думки під час процесу використання французької мови, у територіально-соціальних умовах функціонування мови, а також, що є не маловажним, у процесі об'єднання всіх франкомовних країн, у постійному зростанні кількості тих, хто вживає французьку мову для спілкування, хто придбав навички і поведінку притаманну французам,

Таким чином, у рамках даної статті концепт визначається як складне ментальне утворення, що являє собою структуроване знання про такий об'єкт, як французька мова. Вважаючи на те, що концепт виникає у свідомості людини не тільки як натяк на можливі значення слів, але й як відгук на попередній мовний досвід людини в цілому – поетичний, прозаїчний, науковий, соціальний, історичний, **перспективи** подальшого дослідження ми вбачаємо у залученні художнього матеріалу, висловлень відомих діячів культури, політики, щоб поряд з системно мовними засобами вираження змісту концепту, проаналізувати нетипові і унікальні, що відображають властивості концепту «la langue française».

Література

Стернин И. А. Когнитивная интерпретация в лингвокогнитивных исследованиях. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 65.

Du Bellay J. La Deffence, et Illustration de la Langue Francoyse. URL : http://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/Du_Bellay.htm

Le dictionnaire : définition lexicue. URL : <https://www.le-dictionnaire.com/definition/lexique>

(Матеріал надійшов до редакції 1.04.19. Прийнято до друку 29.04.19)

УДК: 81'42 : 641/642

DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135/2019-76-24>

ТЄЛКОВА О. В.

(Запорізький національний університет)

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ПРОТОТИПІЧНОЇ МОДЕЛІ ГАСТРОНОМІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто основні структурно-композиційні та змістові характеристики гастрономічного дискурсу задля створення його прототипічної моделі. Як було з'ясовано, лінгвосеміотичний простір гастрономічного дискурсу формують концептосфери "Їжа" та "Їда". Інституційні ознаки дозволяють представити модель гастрономічного дискурсу у вигляді сценарію, в якому виділяють учасників, хронотоп, мету. Тектоцентрична складова включає власне тексти (меню, рецепт, стаття) та креолізовані тексти зі складовими іконічного, графічного, аудіо та відеозмісту.

Ключові слова: гастрономічний дискурс, прототипічна модель, концептосфера, лінгвосеміотичний простір, інституційні ознаки.

Tielkova O. The Challenge of Creating the Prototypical Model of Gastronomic Discourse. The article deals with the basic structural, compositional and substantive characteristics of gastronomic discourse in order to create its prototype model. The study has raised issues of the linguistic concept of the term "gastronomic discourse" (hereinafter referred to as "GD") and its correlation with the terms "gluttonic" and "culinary", which also gives raise certain limitations regarding their instrumental use in scientific exploration. As it has been found out, the linguosemiotic space of GD is formed by the conceptual sphere "Food", which are actualized both in separate lexical units, which nominate food, utensils and processes of cooking and consumption, and